

НАТАЛИ САРОТ
ПСИХОЛОГИЗМЪТ В
„ЧУЖДЕНЕЦЪТ“

Превод от френски: Елка Лазарова, —

chitanka.info

ПСИХОЛОГИЗМЪТ В „ЧУЖДЕНЕЦЪТ“^[0]

Когато излезе от печат романът „Чужденецът“ на Албер Камю, основателно повярвахме, че ще удовлетвори всички наши надежди — както всяка възлова творба той идваше точно навреме; отговаряше на очакванията ни; избистряше смътните ни копнежи. Занапред нямаше да имаме никакъв повод за завист към никого. Вече и ние разполагахме с нашия „хомо абсурдус“. При това, в сравнение с героите на Дос Пасос или Стайнбек, той притежаваше неоспоримото преимущество да е обрисован не като тях от разстояние и отвън, а отвътре, чрез класическия способ на интроспекцията, любим за привържениците на психологизма. Съвсем отблизо, така да се каже от първите ложи, ние можехме да наблюдаваме вътрешната му празнота. „Спрямо себе си Чужденецът е такъв, сякаш друг го вижда и говори за него — пише Морис Бланшо. — Той е съвсем външно лице. Той си е той особено в случаите, когато наглед най-малко мисли, чувствава, когато е най-крехка спойката му със самия себе си. Чужденецът олицетворява човешката същност такава каквато твърдим, че я схващаме, след като я отърсим от всички психологически условности и подхождаме чрез чисто външното описание, необременено от измамните субективни обяснения...“ Ето и мнението на друг съвременен критик: „Камю иска да открие пред нас вътрешната празнота на своя герой, а чрез нея — нашата собствена празнота... Мьорсо е човекът, от когото са свлечени всички конфекционни дрехи, с които обществото облича природната празнота на своята същност и своето съзнание... Чувства и психологически реакции (тъга при смъртта на майката, любов към Мари, съжаление за убийството на арабина) героят търси у себе си, но

не открива — открива само представа, досущ подобна на онази, която другите хора могат да си изградят за собственото му поведение.“

И действително, в сцената с погребението на майката му се случва да долови у себе си някои от чувствата, разбулени боязливо чрез традиционния анализ, някои от онези бегли мисли, смътни и плахи, прокрадващи се между безброй други крадешком и устремно, подобно на риби например удоволствието от приятната заран, прекарана извън града; съжалението за разходката, пропуснатата заради погребението; или спомена за обичайните си действия в този утринен час, — но за сметка на това всичко свързано пряко или косвено с майка му сякаш е изличено като с магическа пръчка: и то не само баналната скръб (не бихме се изненадали, ако подобно на героините на Вирджиния Улф, Мъорсо изпитва усещане за избавление и задоволство), но и изобщо всякакви чувства и мисли. В неговото прочистено и закалено съзнание няма ни късче спомен от детството, ни зачатък от стереотипните вълнения, прокрадващи се дори у онези, които се смятат за най-защитени от общоприетите емоции и литературните реминисценции.

Неговата притъпеност е тъй дълбока, че почти напомня клиничните случаи на Жане^[1], при които пациентите страдат от тъй нареченото „чувство за празнота“ и непрестанно повтарят: „Не изпитвам вече никакви чувства... Главата ми е празна... Душата ми е празна... Всичко ми е безразлично — и хората, и останалото... Мога да извършвам всякакви действия, но без да влагам нито радост, нито болка... Нищо не ме изкушава, нищо не ме отвращава... Аз съм жив труп, каквото и да ме сполети, съм неспособен да пробудя у себе си усещане или чувство...“

Ала въпреки тези сходства няма сходство между пациентите на Жане и героя на Албер Камю. Мъорсо, който в известни отношения се показва тъй безчувствен, дебелокож и някак притъпен, в други проявява изящество във вкуса и удивителна изтънченост. Самите му изразни средства го уподобяват не със следовник на някой от гръмогласните персонажи на Стайнбек, а по-скоро с приемник на Клевската принцеса и Адолф. Стилът му е, както би казал абат Бремон^[2], „изпъстрен със зимни рози“. Този Чужденец притежава яркия, мощен щрих и богатата палитра на велик художник: „Тя кимна с костеливото си и дълго лице...“; „Бях някак като загубен между синьо-

бялото небе и монотонността на тези багри — лепкаво черното на разтопения асфалт, мрачно черното на дрехите, лаково черното на колата...“ С трепетност на поет той описва деликатната игра на слънцето и сянката, променливите нюанси на небето. Припомня си „преливащото слънце, от което пейзажът трептеше“ и „дъха на нощ и цветя“, чува „шепота на небето, преди нощта да се спусне над пристанището“. Безпогрешен усет направлява избора на епитетите. Той ни говори за вдадения в морето „сънен нос“ и за „тъмното опиянение“, в което го потапя слънцето.

Има обаче друго, по-смуцаващо. Ако се съди по подробностите, които привличат вниманието му — като епизода с жената-автомат и най-вече случая със стария Саламано, който ненавижда и тормози кучето си, но същевременно го обича с дълбока и трогателна нежност, — Мьорсо на драго сърце се докосва — макар и предпазливо, сдържано — до бездната. Въпреки своята „невинност“ и „безсъзнателност“, чрез които той според Бланшо утвърждава, че „истинската и неизменна същност на човека е една и се изразява в следното: аз не мисля, нямам какво да мисля“, Мьорсо е далеч по-прозорлив, отколкото изглежда. Някои изплъзнали му се забележки, като например: „Всички нормални хора повече или по-малко са пожелавали смъртта на онези, които са обичали“ показват недвусмислено, че му се е случвало, и то несъмнено по-често, отколкото на всеки друг, да пристъпва и дори да навлиза в забранени, опасни зони.

Вероятно именно от тези тъй явни противоречия произтича болезнеността, която не ни напуска при целия прочит на книгата. Едва накрая, когато, неспособен повече да се сдържа, героят на Албер Камю избухва и споделя: „нещо се скъса в мен“, „изсипвах (...) всичко онова, което се бе набрало в сърцето ми“, едва тогава ние заедно с него осезаваме избавлението: „... Аз като че ли не разполагах с нищо. Но бях сигурен в себе си, сигурен във всичко (...), сигурен в живота си и в тази смърт, която щеше да дойде (...). Аз бях имал право, още имах право, винаги имах право (...). Какво значение имаше за мен смъртта на другите, любовта на една майка, какво значение имаше (...), животът, който човек избира, съдбите, които хората избират, щом една-единствена съдба трябваше да избере мен и с мен милиарди

привилегировани (...). Целият свят беше привилегирован. Имаше само привилегировани. Другите също ще ги осъдят един ден.“

Най-сетне! Ето какво било. Онова, за което смътно сме се досещали, отведнъж се потвърждава. Младият чиновник, тъй неусложнен и тъй студен, у когото ни приканваха да разпознаем очаквания нов човек, всъщност се оказва негов антипод. Поведението му, което на моменти напомня упорития негативизъм на сърдито дете, е изразявало твърдо и надменно становище, отчаян и трезв отказ, пример, а може би и поука. Умишлената трескавост, свойствена за истинските интелектуалци, чрез която той подхранва чистото възприятие, съвсем съзнателният му егоизъм, плод на някое трагично изживяване, от което благодарение на изключителната си чувствителност е извлякъл острото си и непоклатимо осезание за празнотата (та няма сам не ни беше дал да го разберем с думите: „Когато бях студент, имах много амбиции от този род. Но след като се наложи да се откажа от учението, разбрах бързо, че всичко това всъщност е без значение.“). Всичко сродява всъщност Чужденеца с Аморалиста на Жид.

Ето как благодарение на анализа и на психологическите обосновки, внимателно отбягвани до последния момент от Албер Камю, противоречията и недостоверностите в неговата книга намират обяснение и се оказва оправдано нашето вълнение, на което най-сетне се отдаваме без задръжки.

Положението, в което се е озовал Албер Камю, доста наподобява това на Крал Лир, намерил подкрепа у най-ощетената измежду дъщерите си. Именно на „психологизма“, подложен на старателно изкореняване, но избуял като плевел, романът в крайна сметка дължи своя успех.

Но колкото и да сме умиротворени, затваряйки книгата, непосилно ни е да не изпитваме към автора известна неприязън: сърдим му се, задето тъй дълго ни е подвеждал. Подходът му към неговия герой премного напомня за онези майки, които упорствуват да обличат в къси роклички вече пораслите си, налели тела дъщери. В такава неравна борба психологизмът, подобно на природата, винаги надделява.

А може би, напротив, Албер Камю се е стремил чрез предизвикателство да ни изтъкне нашата неспособност да се лишим от

психологизъм при дадените условия? Ако това е било намерението му, то сполуката е пълна.

[0] Статията е публикувана за първи път в сп. „Тан модерн“ през 1947 г. Впоследствие Натали Сарот я включва в студията си „Ерата на подозрението“. ↑

[1] Жане, Пиер (1859–1947) — френски невролог и психолог, специалист по психопатология и експериментална психология, автор на трудовете „Неврози и натрапливости“ и „От страх към екстаз“. ↑

[2] Абат Бремон, Анри (1865–1933) — френски литературен критик, автор на „Литературна история на религиозното чувство във Франция“ и „Чистата поезия“. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.